Talousvaliokunnalle

Muusikkojen liiton asiantuntijalausunto kulttuuripoliittisesta selonteosta (VNS 8/2024 vp)

Kiitämme mahdollisuudesta lausua otsikkoasiassa ja esitämme lausuntonamme seuraavan:

Yleistä

Kulttuurilla on itseisarvo, mutta myös tärkeä merkitys työllisyyden, talouden, hyvinvoinnin ja kriisinkestävyyden kannalta. Luovat alat työllistävät yli 130 000 ihmistä ja muodostavat vajaan 17 miljardin talouden, mikä on yli 3 % bruttokansantuotteesta. Luovat alat ovat kansainvälisesti nopeimmin kasvavia aloja.

Kulttuuriin panostaminen on yhteiskunnalle kannattava sijoitus.

Selonteko on tärkeä väline kehitettäessä kulttuuri- ja luovia aloja Suomessa. Sen sisältämä tulevaisuusvisio on rohkaiseva ja kannatettava, mutta toistaiseksi ristiriita tehtyjen ja odotettavissa olevien kulttuurileikkausten ja tämän vision välillä on vielä suuri.

Selonteon ajatusten toteuttaminen edellyttää riittävää resursointia ja yhteistyötä hallinnon- ja toimialojen kesken. Selonteon toteutusta arvioivan kulttuuri- ja luovien alojen toimielimen kokoonpanossa tarvitaan vahva alan yritysten ja kulttuurin tekijöiden edustus.

Muusikkojen liitto
Finnish Musicians´ Union

Pieni Roobertinkatu 16
00120 Helsinki, Finland
www.muusikkojenliitto.fi

Tekijänoikeuslainsäädäntö on pidettävä ajan tasalla niin että se vastaa muun muassa teköälyn tuomiin haasteisiin. Tämä koskee myös tekijänoikeuslain täytäntöönpanoa. Tekijänoikeustalous ja sen luomat ansaintamahdollisuudet ovat kulttuuri- ja luovien alojen perusta, joka vahvistaa alojen omavaraisuutta ja kilpailukykyä.

Kulttuuri- ja luovien alojen tarpeet on otettava huomioon valtion TKI-rahoitusta suunniteltaessa alusta lähtien. Selonteossa esitetyn mukaisesti kulttuuri- ja luovat alat on jatkossa nähtävä osana perusteollisuutta, jolla on merkittävä kasvupotentiaali. Toivomme, että valiokunta nostaa tämän esille mietinnössään.

Vahva tekijänoikeuslainsäädäntö

Tekijänoikeuslainsäädäntö on luovien alojen yritysten, tekijöiden ja taiteilijoiden ansainnan perusta. Tekijänoikeus on perusoikeus ja osa omaisuuden suojaa. Lainsäädäntö luo pohjan tasapainoiselle sopimustoiminnalle markkinoilla.

Selonteon kohdassa 3.2. olisi syytä laajemmin ottaa huomioon tekijäoikeuksien merkitys ammattilaisten tulonmuodostuksessa ja todeta lainsäädännön kehittämistarve oikeudenhaltijoiden taloudellisten ja moraalisten oikeuksien turvaamiseksi.

Kohdassa 3.2 esitetty periaate, jonka mukaan teoksen hyödyntäminen tuo aina korvauksen tekijälleen, on tärkeä tuoda esille. Valiokunnan mietinnössä olisi tarpeen edistää markkinoilla tapahtuvaa sopimista ja arvonmuodostusta sen sijaan että säädettäisiin tekijänoikeuden rajoituksia.

Tekoälyn kehitys haastaa monia yhteiskunnan alueita, mutta luo myös merkittäviä mahdollisuuksia. Tekoälyyn liittyvät tekijänoikeuskysymykset koskettavat musiikin esittäjiä ja tuottajia mm. algoritmien koulutuksessa käytetyn materiaalin sekä tekoälyllä tuotettujen sisältöjen osalta.

Valiokunnan mietintöön tulisi sisällyttää periaate, että tekijänoikeudella suojatun aineiston käyttämiseen tekoälymallin kouluttamisessa tarvitaan aina oikeudenhaltijoiden lupa. Tekoälyn kouluttamisessa käytettyjen aineistojen tulee lisäksi olla avoimesti saatavilla.

Toistaiseksi periaate ”teoksen hyödyntäminen tuo aina korvauksen tekijälleen” ei toteudu tekoälymallien kouluttamisessa. Kouluttamisessa on käytetty suojattua sisältöä ilman että siitä olisi oikeudenhaltijoiden kanssa sovittu. Kyseessä on uusi liiketoiminta, joka perustuu olemassa olevan aineiston hyödyntämiseen ilman lupaa. Käyttäjien ja oikeudenhaltijoiden välinen tasapaino ei tältä osin toteudu.
Mietinnöstä tulisi ilmetä, että kokonaan tekoälyllä tehtyä sisältöä ei tulisi suojata tekijänoikeudella. Olisi tarpeen myös merkitä tekoälyn tuottama sisältö kuluttajan

kannalta tunnistettavasti. Taiteilijalla on myös oltava oikeus ja keinot estää äänensä, kuvansa ja nimensä luvaton käyttö.

On syytä myös todeta, että periaate ”teoksen hyödyntäminen tuo aina korvauksen tekijälleen” ei toteudu myöskään musiikin suoratoistopalveluissa, joissa korvauksia saa vain osa äänitteillä esiintyvistä taiteilijoista. Tältä osin DSM-direktiivin kansallinen voimaansaattaminen jäi puolitiehen. Asia korjaantuisi säätämällä korvausoikeus suoratoistopalveluista kaikille esittäville taiteilijoille.

Suomessa on hyvät edellytykset saada aikaan toimiva ja kehittynyt tekijänoikeuden digitaalinen infrastruktuuri. Tässä tarvitaan eri toimijoiden ja osapuolten yhteistyötä, mutta myös julkista panostusta järjestelmän kehittämiseen.

Digitaalisuuden vahvistaminen

Selonteon tavoitteessa 3 (Kulttuuri on jokaisenoikeus) korostuu digitaalisuuden vahvistaminen. 2040-luvulla digitaalisuus tuskin enää vaatii aktiivista vahvistamista tai korostamista, koska ne kulttuurin muodot jotka ilmenevät tai joita voi levittää digitaalisessa muodossa ovat jo nyt pääosin digitaalisia, ja digitalisoitumiseen ajaa markkinoilla luonnostaan mm. kustannustehokkuus ja monistettavuus.

Esittävä taide ja sen ytimessä oleva elävä vuorovaikutus yleisön kanssa ei kuitenkaan ole digitaalista, eikä ole toivottavaa kulttuuripoliittisen vision tasolla edistää digitaalisuutta edes implisiittisesti elävän kulttuurin kustannuksella tai korvaajana, vaikka se on kustannustehokas väline joidenkin sisältötyyppien levittämisessä. Samantyyppisestä digitalisoivasta ajatusmallista kertoo se sinänsä kannatettava selonteon toteamus, että kulttuuripalvelut ovat saatavilla oikeissa "kanavissa". Kun resurssit ovat tiukassa, esitetyn kaltainen digitaalisuuteen kannustava politiikkalinjaus on omiaan johtamaan elävän esittävän taiteen alan supistumiseen. Digitaalisuus etenee laajasti ja väistämättä kaikilla yhteiskunnan lohkoilla, mutta jos sitä sen lisäksi vielä erityisesti painotetaan politiikkalinjauksena esittävien taiteiden osalta, on mahdollista että sitä käytetään perusteena supistaa julkisesti tuetun elävän esittävän taiteen tarjontaa. Tämä vaikuttaisi ensimmäiseksi esittävän taiteen saavutettavuuteen harvemmin asutuilla alueilla.

Kasvun mahdollistaminen

Kohdassa 3.4 listatut toimenpiteet kulttuuri- ja luovien alojen rahoituksen ja tuen vahvistamiseksi ovat yleisellä tasolla kannatettavia. Tarvitaan lisäksi erityinen kasvustrategia täydentämään kulttuuripoliittista selontekoa.

Kulttuuri- ja luovien alojen tarpeet tulee ottaa huomioon valtion TKI-rahoitusinstrumenttien suunnittelussa, jotta näitä instrumentteja voitaisiin aloilla tosiasiallisesti myös hyödyntää. Paras tapa varmistaa tämä on ottaa alan toimijoita mukaan kehitystyöhön alusta lähtien. Kuvaavaa on, että budjettiesityksessä Business Finlandin kautta luoville aloille osoitettua 9 miljoonan euron rahoitusinstrumenttia tutkimus- ja kehitystoimintaan eivät luovien alojen yritykset ole vielä pystyneet hyödyntämään.

Jää epäselväksi, mitä kohdassa 3.4. mainitulla tekijänoikeuden ja aineettoman pääoman arvottamisen periaatteiden luomisella tarkoitetaan. Kirjausta on syytä selventää. Kasvu kulttuuri- ja luovilla aloilla edellyttää, että ne ovat houkutteleva vaihtoehto uravalinnalle ja työllistymiselle. Osaaminen ja kyvykkyydet suuntautuvat aloille joilla on mahdollisuuksia ja uskottavaa, kehittyvää toimintaa. Epätyypillisten työnteon muotojen suuri osuus aloilla on omiaan nostamaan uravalinnan kynnystä, samoin kuin niihin liittyvät sosiaaliturvahaasteet. Näiden haasteiden ratkaiseminen on keskeinen osa kulttuuri- ja luovien alojen kasvunäkymiä. Haasteet ovat monilta osin yhteisiä muidenkin epätyypillisen työn alojen kanssa.

Vienti ja kansainvälistyminen ovat selonteossa melko ohuelti esillä. Esimerkiksi musiikkiala on luonnostaan erittäin kansainvälinen toimiala, ja siihen sisältyy merkittäviä vientimahdollisuuksia. Monissa Suomen verrokkimaissa kansainvälistymiseen on panostettu määrätietoisesti ja pitkäjänteisesti, ja tulokset ovat nähtävissä. Selonteko kaipaisi vertailutietoa kulttuurin tukemisesta ja rahoituksesta esimerkiksi muissa Pohjoismaissa ja Baltian maissa. Vahvat tekijänoikeudet ja ammattimainen sopimustoiminta ovat edellytys immateriaalioikeuksien tuoton kotiuttamiselle ja sen myötä kotimaisen tuotannon kehittämiselle.

Helsingissä 3. maaliskuuta 2025

Ahti Vänttinen
puheenjohtaja
Muusikkojen liitto